

ОСЕМ „ФРАГМЕНТА“ ОТ СВЕТА НА БИВШИЯ СЪРБОХЪРВАТСКИ ЕЗИК EIGHT “FRAGMENTS” FROM THE WORLD OF THE FORMER SERBO-CROATIAN LANGUAGE

Pavel Krejčí: Eight Fragments from the World of Serbian, Croatian, Bosnian and Montenegrin Languages: Selected South Slavonic Studies 1. Brno: Masaryk University, 2018, 152 p.

Балканистът от Бърно Павел Крейчи от дълго време насочва своите научни интереси в областта на сравнителната чешко-южнославянска фразеология – напр. в своята монография „*Srbská frazeologie v českém a bulharském překladu: kontrastivní analýza*“ (Бърно 2015). От самото начало на изследователския си път той се посвещава и на историческото развитие на отделните южнославянски книжовни езици, на тяхната стандартизация и езикова политика. За това свидетелстват редица студии, публикувани в различни, предимно чешки, сръбски и български сборници и списания. По-важните от тях, след известна промяна и актуализация, представляват „фрагментите“, които съставят написаната на английски език монография „*Eight Fragments from the World of Serbian, Croatian, Bosnian and Montenegrin Languages*“ с уточняващото и едновременно обещаващо подзаглавие „*Selected South Slavonic Studies 1*“. Още в увода („*Introduction*“) авторът обещава, че настоящата монография ще бъде последвана от още една, насочена към избрани проблеми от областта на фразеологията и фразеографията, лексикологията и ономастиката.

Началото на монографията, състояща се от осем глави, е посветено на встъпителна информация за южнославянските езици – „*South Slavonic Languages (General Overview)*“ – с. 9–27, като те са представени в общославянски контекст, направен е кратък преглед на тяхната класификация, фонетична и граматична система, като не е пропуснато да се споменат и графичните системи (глаголица, кирилица и нейните деривати, гръцка азбука, арабица и латиница), които в миналото и в настоящето се използват за записване на южнославянските езици. Следващите глави са посветени единствено на проблемите на сърбохърватски, съответно на сръбски, хърватски, босненски и черногорски език, като авторът представя различни гледни точки към изследваните въпроси.

Главата „*Selected Czech Handbooks of Serbo-Croatian from 60s, 70s and 80s (Sociolinguistic Analysis)*“ – с. 29–42, е посветена на дидактиката на сърбохърватска през 60-те, 70-те и 80-те години на миналия век. Въз основа на анализа на избрани учебници, разговорници, граматика и речници авторът изследва как се представя на чешкия потребител социолингвистичната ситуация в тогавашна Югославия, по-точно в нейната централна част, говореща сърбохърватски (в Сърбия, Хърватска, Босна и Херцеговина и Черна гора). П. Крейчи анализира подходите към факта, че сърбохърватският тогава официално е плурицентричен език с два книжовни варианта (екавски и йекавски) и с две равнопоставени графични системи (латиница и кирилица). Той констатира преферирането на екавския вариант на тогавашния сърбохърватски език и на латиницата, като отбелязва и факта, че авторите на практически всички учебни пособия представят сложната социолингвистична ситуация много опростено чрез бинарна сърбско-хърватска опозиция. Така от съвременната перспектива, засягаща по-специално съдържанието на учебните текстове, това обстоятелство може да се разглежда като маргинализиране или дори пренебрегване на черногорците и бошняците (тогава мюсюлмани), които практически не са споменати в уводните глави или в основните текстове на учебниците. Единственият дидактически интерес, който авторът забелязва в специфичния лексикон в езика на югославските мюсюлмани, без значение колко слабо изразен е той, е в сравнително изчерпателния наръчник на Тогнер (с. 42).

В главата „Selected Moments from the History of Serbo-Croatian („B-C-S“ Point of View)“ – с. 43–57, авторът сравнява сръбските, хърватските и бошняшките исторически събития, през които преминава езикът на днешните сърби, хървати, босненци и черногорци. Вниманието е насочено към уводните глави на избрани граматика, представящи преглед на историческото развитие на съответния език. От анализа им става ясно, че колкото повече описанието на историческото развитие на езика се приближава до нашето съвремие, толкова по-силна е дивергенцията в интерпретациите на това, което всъщност се е случило. Много ясно това проличава в описанието на т. нар. виенски книжовен договор (с. 52–54) или на социолингвистичната ситуация в периода на социалистическа Югославия (с. 54–56).

В четвъртата глава „Selected Interpretations of Vuk Stefanović Karadžić’s Work („C-S“ Point of View)“ (с. 59–66) Павел Крейчи отново се насочва към различни интерпретации, но този път относно делото на най-значимия реформатор на книжовния сръбски език Вук Стефанович Караджич. В тази глава авторът посочва различни, дори и противоречащи си квалификации, според които Караджич е, от една страна, огнен сръбски патриот и реформатор, който се интересува само от езика на сърбите, така че не могат да му бъдат приписвани сърбохърватистки намерения (те са присъщи едва на хърватския славист Ватрослав Ягич, както твърдят сръбските националистично настроени лингвисти – с. 61–63). От друга страна, според хърватските националистично настроени лингвисти Караджич е строител на сърбохърватизма, който е трябвало да послужи като инструмент на антихърватски насочената великосръбска политика (с. 64).

Втората половина на книгата започва с най-обемната глава със заглавие „Selected South Slavonic Languages and Their Reflection in the Relevant Constitutional Articles on Language (Overview of the Language Policy in the Area of so-called Central South Slavonic Diasystem)“ – с. 67–103. Тук авторът проследява динамиката на лингвонимите, посочени в членовете на конституцията на Югославия от нейното основаване до тъжния ѝ край (1918–1992) и в конституциите на нейните четири „сърбохърватски“ федеративни републики (1946–1990). Той изследва и положението преди 1918 г., а също така прави и детайлен разбор на конституциите на постюгославските държави, възникнали след 1992 година. Авторът обръща внимание и на други съвременни социолингвистични действия, които се проявяват най-вече под формата на прокламации (с различен обем и различни наименования) – от де факто цялоюгославския т.нар. новосадски договор (*novosadski dogovor*, 1954) през хърватската „*Deklaracija o nazivu i položaju hrvatskog književnog jezika*“ (1967), различни декларации след 1992 година (1994 и 1995 за черногорския език, 1995 и 2007 за хърватския език, 1998 и 2007 за сръбския език и 2002 за босненски език) до най-новата „*Deklaracija o zajedničkom jeziku*“ (2017), с която кръгът на търсенията символично се затваря, поне що се отнася до тази форма на социолингвистични прояви.

Следващата глава „South Slavonic Language Paradoxes, University Teaching and Translating Experience (Fragments of the Grotesque Situation)“ – с. 105–116, се базира на собствения опит на автора както с преподаването на изследваните езици, така и от преводаческата му практика, поради което информацията в нея е особено ценна. П. Крейчи задава редица въпроси, свързани не само с академичната сфера, но и най-общо с преподавателската практика – предвид обстоятелството, че в миналото сърбохърватският се преподава като един език (в единия или другия му вариант, както авторът посочва във втората глава на своята книга, но и това разделение невинаги се спазва стриктно) – как този език трябва да се преподава днес? Никой от многото възможни отговори не е достатъчно добър. Сложността на ситуацията произтича от факта, че това, което преди сме приемали за един език, вече се представя в четири форми и като четири самостоятелни езика.

В предпоследната глава със заглавие „Language Policy in Montenegro (Fragments of the Farcical Situation)“ – с. 117–131, авторът анализира езиковата ситуация в най-малката по население постюгославска и постсърбохърватска република – Черна гора. Той констатира наличието на три основни течения, които в настоящия момент оформят черногорския социолингвистичен дискурс: 1. радикални монтенегристи, 2. прагматични монтенегристи и 3. сръбски „нововуковци“ (с. 129): „И трите групи се основават на определени научни факти, но по-голяма обективност и научна зрялост се наблюдават само във втората и третата група. Първата група е под силното влияние на твърде романтични и националистически митове“ (с. 144). В контекста на фактите, представени и анализирани в тази глава, можем да съжаляваме, че авторът не представя по подобен начин не по-малко интересната езикова

ситуация в Босна и Херцеговина, въпреки че разглежда обстойно този въпрос в глава 5, подглава XI (с. 89–95).

Последната глава „Language and Nationalism (Snježana Kordić’s Point of View)“ – с. 133–140, представлява рецензия на книгата „Jezik i nacionalizam“ (Загреб 2010) на хърватския лингвист Снежана Кордич. Книгата представлява критика на езиковата политика в постюгославското, главно хърватското общество, често ръководено от националистически представи, които според авторката са в разрез с научната обективност. Този последен „фрагмент“ е в известен смисъл символичната точка в края на сложната проблематика на езиковата ситуация по територията на бившия сърбохърватски език. Книгата завършва с обобщение (Summary, с. 141–144) и библиография (Bibliography, с. 145–152).

Монографията на Павел Крейчи представлява информирано и многопластово изследване на проблематиката на постсърбохърватската езикова ситуация. Авторът използва богат набор от източници най-вече – но не единствено – от областта на неговия научен интерес. Със сигурност за изследователя не е лесно да се ориентира в много често противоположни твърдения, въпреки това авторът на книгата се стреми да даде собствена оценка на всяка информация, да я класифицира и след това да даде своята оценка. Монографията е изключително ценна поради факта, че до момента в Чехия (където е издадена книгата) няма публикация с подобна насоченост и обем, а фактът, че е издадена на английски език, дава възможност кръгът от нейните читатели да бъде много по-широк. Книгата на П. Крейчи поднася на читателя интересни и синтезирани факти от миналото и настоящето на бившия сърбохърватски език, т.е. на днешните сръбски, хърватски, босненски и черногорски.

Надежда Сталянова¹

---

¹ **Надежда Сталянова** (Nadezhda Stalyanova) – д-р, доцент в катедра „Български език“ на Факултета по славянски филологии в СУ „Св. Кл. Охридски“, nadezhda_stalyanova@slav.uni-sofia.bg